

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію «Відділ етнографії та народних промислів Волинського краєзнавчого музею: формування колекції, роль у збереженні національної культурної спадщини (1929–2018 рр.)», представлену Мірошниченко-Гусак Людмилою Андріївною на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 26.00.05 – музеєзнавство. Пам'яткознавство

Помітним явищем сьогодення в Україні стало зростання інтересу до діяльності музейних закладів, які виступають важливими осередками збереження багатьох історико-культурних надбань нашого народу. В сучасному українському суспільстві музеї, стаючи активними суб'єктами громадського життя, покликані виконувати цілу низку важливих соціокультурних завдань. Виходячи за рамки усталених функцій, вони стають місцем відродження національних традицій, звичаїв, ремесел, практикують фольклорно-етнографічні свята, ярмарки майстрів, майстер-класи тощо. Нові форми спілкування музею з відвідувачами мають виховну функцію та сприяють зростанню етнокультурної свідомості суспільства.

На шляху реорганізації вітчизняної музейної галузі, у справі активізації роботи сучасних музеїв актуальним є вивчення історії українського музейництва загалом, а також досвіду діяльності окремих музеїв та їх підрозділів зокрема. Це повною мірою стосується й відділу етнографії та народних промислів Волинського краєзнавчого музею (ВКМ). Актуальність звернення до минулого й сьогодення відділу, потреба комплексного дослідження етапів та шляхів формування його колекції, визначення ролі у збереженні національної культурної спадщини диктується також незадовільним станом наукового вивчення цих проблем.

Дисертація Мірошниченко-Гусак Л. А. становить значний науковий і практичний інтерес, адже це, по суті, перше спеціальне комплексне дослідження про діяльність відділу етнографії та народних промислів

Волинського краєзнавчого музею, яке позначене сучасними науковими підходами до розкриття маловивченого аспекту національної історії. Здобувачка поставила перед собою завдання розкрити умови становлення і розвитку цього відділу; охарактеризувати етапи та зміст його діяльності до 1989 р.; визначити внесок у розбудову відділу його співробітників та науковців інших відділів музею після відновлення функціонування відділу на початку 1989 р.; окреслити основні напрями роботи відділу у 1989–2018 рр. та його роль у збереженні національної культурної спадщини. Вирішенню цих завдань сприяли логічна побудова поданої до захисту дисертації та належний виклад в ній опрацьованих здобувачкою матеріалів.

Структура роботи відповідає поставленим меті та завданням. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, зміст яких відображає основні проблеми заявленої теми і засвідчує фахову компетентність авторки в означеній тематиці, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі достатньою мірою обґрунтовано актуальність теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами та планами, визначено мету і основні завдання, об'єкт та предмет дослідження, окреслено хронологічні межі наукової праці, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

Зміст першого розділу включає аналіз історіографічної та джерельної бази дослідження, його методологічну основу. Список використаної наукової літератури та джерел нараховує 401 позицію. Усі праці з обраної для вивчення теми дисертантка слушно, на наш погляд, поділила на певні тематичні блоки. Це є виправданим, зважаючи на оцінки і узагальнення авторів тих досліджень, що їх було опрацьовано в ході написання дисертації. Зокрема, до першого блоку віднесені роботи українських та зарубіжних вчених, які висвітлюють історію, теорію і практику музейної справи та порушують ключові питання музеєзнавства/музеології. До другого блоку включені дослідження, у яких розглядаються питання історії вітчизняних етнографічних музеїв у загальноукраїнському та регіональному масштабах. У

наступних блоках дисертанткою проаналізовані праці, де висвітлюються різні аспекти історії й діяльності Волинського краєзнавчого музею, а також практична діяльність відділу етнографії та народних промислів зокрема. Однак всі ці роботи розкривають лише окремі аспекти діяльності відділу і переважно в контексті функціонування музею. Тому на підставі проведеного Мірошниченко-Гусак Л. А. історіографічного аналізу закономірним є висновок про відсутність в українському науковому просторі узагальнюючого дослідження, яке б висвітлювало діяльність відділу етнографії та народних промислів ВКМ та його внесок у збереження національної культурної спадщини.

Основний зміст дисертації спирається на ґрунтовну джерельну базу. Це є свідченням працьовитості, активного наукового пошуку авторки, її намагання якнайретельніше дослідити тему. При написанні дисертації Мірошниченко-Гусак Л. А. опрацювала та використала різні види джерел (писемні і речові), що зберігаються у Державному архіві Волинської області та фондах і науковому архіві Волинського краєзнавчого музею. Частина з них, насамперед документи, що стосуються 1980-х – 2000-х рр., вводиться до наукового обігу вперше.

Залучені для написання роботи писемні матеріали дисертантка вірно поділила на декілька груп: архівні матеріали; публікації періодики; спогади учасників музейної справи; довідкові та музеографічні видання. Важливі відомості для розкриття етапів історії Волинського краєзнавчого музею та його структурних підрозділів вона почерпнула із фонду Р-2083 (Волинський краєзнавчий музей) та комплексу матеріалів фонду особового походження Р-3186 (Ошуркевич О. Ф. (1933–2010) Державного архіву Волинської області.

Широко в дисертації використано фондові матеріали Волинського краєзнавчого музею: документи з історії закладу, експедиційні матеріали, музейна облікова документація. Додаткові відомості про різнопланову роботу відділу етнографії та народних промислів Мірошниченко-Гусак Л. А. віднайшла у матеріалах особового походження, що належать відомому

волинському фольклористові й музейному працівникові О. Ошуркевичу. Окремий блок джерел, який використала дисертантка, склали матеріали наукового архіву ВКМ. Серед них виділяються документи, що стосуються створення Музею етнографії та народних промислів Волині.

Цінним для опанування теми дисертації та аналізу складу етнографічної колекції, її класифікації став комплекс речових пам'яток різних фондів груп ВКМ, які є артефактами культурного життя мешканців в межах сучасної Волинської області.

Загалом, на нашу думку, використаних у роботі документів і матеріалів виявилось достатньо для того, щоб об'єктивно та виважено підійти до викладу основного матеріалу дисертації, зробити відповідні узагальнення і висновки.

Методологія дослідження базується на базових принципах історичного пізнання: історизму, об'єктивності та системності. Важливими для розкриття теми стали функціональний та культурологічний принципи. Відповідно до поставлених завдань використано комплекс загальнонаукових (аналізу, синтезу, опису, узагальнення, систематизації, класифікації) та спеціально-історичних (порівняльно-історичного, хронологічного) методів дослідження. Застосовані були також візуальний та біографічний методи. Авторкою подано визначення ключових понять теми. Аналіз дисертаційної роботи свідчить про достатнє володіння здобувачкою методологічним інструментарієм, вміння доцільно застосовувати відповідні принципи, методи, наукові підходи для реалізації поставлених завдань.

У другому розділі «Історія відділу» висвітлено процес створення і особливості функціонування відділу етнографії та народних промислів впродовж різних періодів діяльності Волинського краєзнавчого музею.

У підрозділі «Становлення етнографічного музейництва в польський період (1929–1939 рр.)» Мірошниченко-Гусак Л. А. слушно звертає увагу на передумови створення у Луцьку Волинського музею з етнографічним відділом. Його поява, як вірно зазначено у дисертації, мала закономірне

підгрунття: досвід діяльності в регіоні перших музейних закладів (друга половина XIX – початок XX ст.), складником якої був етнографічний напрям роботи, пошук наукових досліджень Західної Волині, розвиток краєзнавчого руху, зацікавлення громадськості колекціонуванням й збереженням старожитностей. Не викликають заперечень твердження дисертантки про те, що у процесі становлення та розвитку музею важливе значення відіграли Волинське товариство краєзнавців і охорони пам'яток минулого та Волинське товариство приятелів наук, а також про те, що реальним кроком до комплектування збірки майбутнього закладу стало проведення у 1928 р. промислово-сільськогосподарської виставки (с. 54–55). Мірошниченко-Гусак Л. А. відзначила внесок у формування етнографічної колекції відомих дослідників того часу – Олександра Прусевича (1929–1932 рр.) (с. 58–59) та Олександра Яворчака (1935–1939 рр.) (с. 61–62), досвід та фаховість яких не лише заклали основи етнографічного відділу, а й поставили роботу музею на науковий рівень.

Детально опрацьовані наявні джерела (збережені інвентарні книги, опублікований звіт діяльності Волинського товариства приятелів наук за 1935–1937 рр., інші матеріали) дали можливість авторці визначити основні шляхи комплектування пам'яток, завдяки яким упродовж 1929–1939 рр. сформувалася значна етнографічна колекція музею (с. 62–64). Показано, що її предметний склад було розподілено на тематичні групи: зразки традиційного вбрання; тканини та зразки узорів; заняття праці і різноманітні пристосування; вироби народних ремесел тощо (с. 66–70).

Наступний період історії відділу етнографії та народних промислів (1939–1989 рр.) припав на радянську добу і ознаменувався для нього головним чином негативними наслідками. Фактично в цей час, як переконливо доводить дослідниця, він перестає існувати як структурна одиниця, а зміст і форми подачі в експозиції музею етнографічних пам'яток повинні були відповідати тогочасним ідеологічним та методичним стандартам радянського музейного будівництва. Однак, не дивлячись на ці та

інші негативні аспекти, співробітники ВКМ у 1950-х – 1960-х рр. здобували цінний досвід з методики збору етнографічних предметів музейного значення, долучившись до відповідного напрямку роботи у складі експедицій провідних музейних установ України, які проводили пошукову діяльність на території Волинської області. Впродовж 1970-х – першої половини 1980-х рр. Волинський краєзнавчий музей уже сам практикував проведення експедицій у різні населені пункти області, складником яких був етнографічний напрям. Їх результатом стало набуття подальшого практичного досвіду у справі застосування такої форми комплектування музейного зібрання, як експедиції, та істотне поповнення фондової збірки етнографічними пам'ятками.

Здобувачка аргументовано стверджує, що із створенням на початку 1989 р. окремого відділу етнографії та народних промислів Волині розпочався третій етап історії цього структурного підрозділу ВКМ. Вона наводить аргументи, які сприяли цьому: тодішні суспільно-політичні трансформації в Україні, існування у Волинському краєзнавчому музеї зібраної впродовж усіх попередніх десятиліть значної колекції етнографічних пам'яток, наявність професіоналів, які на належному рівні провадили етнографічний напрям роботи музею, ін. Мірошниченко-Гусак Л. А. висвітлює значний внесок у розбудову відділу О. Ошуркевича, який став ініціатором відновлення його роботи і першим його керівником (с. 95–99), та Н. Гатальської, яка очолювала відділ з 1996 по 2011 р. (с. 99–100). Слушним є міркування дисертантки про те, що ще у 1990-х рр. мав бути створений Музей етнографії та народних промислів Волині як структурний підрозділ ВКМ й представник традиційної культури краю; однак і до сьогодні означене питання залишається невирішеним.

У третьому розділі «Напрями діяльності відділу» висвітлена робота відділу етнографії та народних промислів Волині упродовж 1989–2018 рр.: пошук та збір етнографічних пам'яток; упорядкування відповідної колекції; науково-дослідна, експозиційно-виставкова, культурно-просвітницька діяльність, впровадження різних форм комунікації.

Окреслюючи шляхи формування етнографічної колекції, Мірошниченко-Гусак Л. А. акцентує, зокрема, увагу на такому методі виявлення та збору етнографічних надбань, яким упродовж 2008–2014 рр. стали польові дослідження, організовані кафедрою документознавства і музейної справи Східноєвропейського (до 2012 р. – Волинського) національного університету імені Лесі Українки. Активну участь у них взяли наукові співробітники відділу, у тому числі авторка дисертації (с. 108–109). У роботі подано характеристику предметного складу етнографічної колекції, яка розділена і зберігається у різних фондowych групах згідно запровадженої у музеї систематизації (с. 113–120). Визначені ті важливі питання, які стоять сьогодні перед працівниками відділу, зокрема, оцифрування музейної збірки, повернення до практики виокремлення фондової групи етнографічних пам'яток у цілісну колекцію, ін.

Належне місце в дисертації відводиться висвітленню науково-дослідної та експозиційно-виставкової роботи відділу. Це вивчення профільних тем, здійснення музеєзнавчих досліджень, підготовка науково-освітніх та експозиційно-виставкових проектів, упорядкування наукових збірників, відкриття та функціонування упродовж 2001–2018 рр. виставок, до розробки концепцій низки яких долучалася і авторка дисертації (с. 137–139), ін.

Розкриваючи роль комунікативної діяльності відділу етнографії та народних промислів у збереженні національної культурної спадщини, Мірошниченко-Гусак Л. А. на значному фактичному матеріалі висвітлила різні засоби і форми безпосереднього спілкування наукових співробітників відділу з музейною аудиторією як у самому музеї, так і поза його межами. Ними, зокрема, були театралізовані екскурсії, мистецькі акції, практичні заняття, майстер-класи, обласні конкурси тощо. Дослідниця відзначила співпрацю працівників відділу з викладачами кафедри документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки в організації театралізованих екскурсій (с. 150–151).

У висновках дисертації сформульовано загальні підсумки проведеного здобувачкою дослідження. Їх формулювання засвідчує високий рівень фахової підготовки і вміле поєднання різноманітних методів наукового дослідження. Наприкінці роботи розміщено 17 додатків, які є вагомим доповненням до проведеного дослідження.

Вважаємо, що кандидатська дисертація Мірошніченко-Гусак Л. А. є цікавою та самостійною працею. Її текст, мова, стилістика, структурна побудова розділів, основні положення та висновки, а також належним чином оформлений список джерел засвідчують високий теоретико-методологічний рівень і дослідницьку культуру дисертантки. Роботі властива наукова новизна, яка полягає у комплексному дослідженні діяльності відділу етнографії та народних промислів Волинського краєзнавчого музею впродовж 1929–2018 рр., визначенні його ролі у збереженні національної культурної спадщини. Практичне значення дисертаційної роботи Мірошніченко-Гусак Л. А. впливає з наукової новизни дослідження. Матеріали дисертації є важливим надбанням для використання їх у практичній роботі музейних закладів України та зберігають актуальність у контексті підготовки узагальнюючих праць з етнографічного музейництва.

Автореферат ідентичний головним положенням, що викладені у дисертації, та повністю відображає її зміст. Результати дослідження пройшли апробацію на 12-ти наукових конференціях, «круглому столі» та трьох семінарах. Основні положення і результати дисертаційної роботи знайшли відображення в 17-ти публікаціях, з яких шість видрукувані у наукових фахових виданнях, дві з них включені до міжнародної наукометричної бази даних, 11 – в інших наукових збірниках та матеріалах конференцій.

Позитивно оцінюючи кандидатську дисертацію Мірошніченко-Гусак Л. А., вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та пропозиції:

1. У підрозділі «Становлення етнографічного музейництва в польський період (1929–1939 рр.)» звертається увага на передумови створення у Луцьку Волинського музею з етнографічним відділом та називаються перші музейні

заклади Волині, складовою яких був етнографічний напрям роботи (с. 51–52). Ними були світські музеї; проте у дисертації варто було згадати, що на межі 1880-х – 1890-х рр. у регіоні з'явилися музеї, які функціонували при православних церковних осередках – так звані давньосховища Володимир-Волинського Свято-Володимирського і Луцького Хрестовоздвиженського православних церковних братств та започатковане у м. Житомирі Волинське єпархіальне давньосховище. Відомо, що хоча діяльність цих музеїв стосовно підбору та представлення експонатів була зумовлена їх конфесійною спрямованістю, однак значну увагу вони надавали і етнографічним матеріалам.

2. При висвітленні втрат етнографічного відділу за результатами звірки музейних фондів у липні 1944 р. (807 одиниць зберігання) та серпневої звірки 1944 р. на основі інвентарної книги 1940 р. (констатація відсутності 748 одиниць зберігання) дисертантка звертає увагу на неналежну якість проведеної роботи й зазначає, що сьогодні у зібранні Волинського краєзнавчого музею є частина тих предметів, які 1944 р. зафіксовані як втрачені (с. 75–76). На нашу думку, дослідниці варто було б більше уваги заакцентувати на цих пам'ятках.

3. Дослідження містить матеріали про співпрацю відділу із іншими музейними закладами та різними науковими інституціями (с. 60, 80–82, 93–94, 108–109, 125–126, 139–140). Вважаємо, що робота значно виграла б, якби на це питання більше уваги було звернуто у підрозділі 3.3.

4. Нічого не сказано про недоліки чи власні прорахунки у роботі відділу етнографії та народних промислів Волинського краєзнавчого музею впродовж 1989–2018 рр.

5. Достатньо інформативними є додатки, що змістовно доповнюють матеріал дисертації та засвідчують вагомий практичний доробок авторки. Окремим додатком з таблицями кількісних показників та динаміки поповнення музейної збірки можна було б подати і матеріал, що стосується предметного складу етнографічної колекції Волинського краєзнавчого музею

(с. 113–120). Додатки до дисертаційної роботи авторка могла б також доповнити біографічними відомостями про відомих збирачів етнографічної колекції ВКМ.

Однак наголосимо, що висловлені в рамках наукової дискусії зауваження та пропозиції не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження Мірошниченко-Гусак Л. А. Вони можуть бути реалізовані здобувачкою в її подальшій перспективній науковій діяльності.

Виходячи із вищезазначеного, вважаємо, що дисертаційна праця «Відділ етнографії та народних промислів Волинського краєзнавчого музею: формування колекції, роль у збереженні національної культурної спадщини (1929–2018 рр.)» є самостійним і завершеним науковим дослідженням. Воно виконане на належному науково-теоретичному рівні, який відповідає вимогам п.п. 9, 10, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою КМУ № 567 від 24 липня 2013 р. (із змінами, внесеними згідно постанов КМУ № 656 від 19 серпня 2015 р. та № 1159 від 30 грудня 2015 р.), які висуваються до кандидатських дисертацій. Тому його авторка – Мірошниченко-Гусак Людмила Андріївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 26.00.05 – музеєзнавство. Пам'яткознавство.

Офіційний опонент –

кандидат історичних наук, доцент,
заступник директора з навчально-виховної
роботи Луцького інституту розвитку
людини Університету «Україна»

О. І. Кушпетюк

Підпис засвідчую
Начальник відділу кадрів Луцького інституту
розвитку людини Університету "Україна"
С. В. Бондарук
"09" 12 2019 р.